

Jerzy Ostapczuk

Stan zachowania cerkiewnosłowiańskich rękopiśmiennych Ewangelii

Rocznik Teologiczny 52/1-2, 89-113

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stan zachowania cerkiewnosłowiańskich rękopiśmiennych Ewangelii¹

W opublikowanej w 1976 roku przez Lidię Żukowską książce *Tekstologia i język najstarszych cerkiewnosłowiańskich zabytków* zawarte zostały informacje dotyczące zachowanych rękopiśmiennych Ewangelii². Na dwunastu stronach autorka wymieniła ponad 500 rękopisów datowanych na okres od X do XIV wieku. Zdecydowana większość wspomnianych zabytków znajdowała się w Rosji – 397 sztuk; 57 rękopisów – w Bułgarii; 36 – w Ukrainie; 10 – w Litwie; 3 – w Armenii; po dwa w Chorwacji i Serbii; oraz jeden w Polsce.

Dwadzieścia lat później Anatol Aleksiejew w swym pierwszym monumentalnym dziele *Ewangelia Jana w słowiańskiej tradycji*, w oparciu o informacje zawarte w publikacji L. Żukowskiej, napisał *Z pięciuset zachowanych słowiańskich rękopisów 50 stanowią lekcjonarze krótkie; 200 – lekcjonarze pełne, zaś 250 to czteroewangelie*³. Kierowany przez A. Aleksiejewa zespół uczonych, zanim opracował *Historię słowiańskiego tekstu Ewangelii*⁴, przeprowadził badania ponad tysiąca rękopisów⁵ datowanych na

* Dr Jerzy Ostapczuk jest adiunktem w Katedrze Pisma Świętego Nowego Testamentu Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej.

¹ Niniejsza publikacja została poświęcona wyłącznie cerkiewnosłowiańskim manuskryptom czteroewangelii i lekcjonarzom. Nie uwzględniono informacji na temat rękopiśmiennych Ewangelii hermeneutycznych (Евангелие толковое) i pouczających (Евангелие учительное).

² Л.П. Жуковская, *Текстология и язык древнейших славянских памятников*, Москва 1976, s. 355-366.

³ *Евангелие от Иоанна в славянской традиции* (Novum Testamentum Palaeoslovenice I), изд. подготов.: А.А. Алексеев, А.А. Пичхадзе, М.Б. Бабицкая, И.В. Азарова, Е.Л. Алексева, Е.Л. Ванеева, А.М. Пентковский, В.А. Ромодановская, Т.В. Ткачева, Санкт-Петербург 1998, s. 17 (pierwszej paginacji).

⁴ *Евангелие от Иоанна...*, s. 39 (I-szej paginacji).

okres od XI do XVI wieku. Spis wykorzystanych źródeł zajął 26 stron. Zdecydowana większość poddanych szczegółowym analizom rękopisów pochodziła z Rosji – 807. W dalszej kolejności należałoby wymienić: Ukrainę (77 manuskryptów); Grecję (62 rękopisy) i Serbię (42 manuskrypty). Wykorzystano także po pięć rękopisów z Chorwacji i Bułgarii; po dwa z Litwy, Watykanu i Wielkiej Brytanii; oraz po jednym z Białorusi, Irlandii, Słowenii i Włoch. Spośród wszystkich 1012 poddanych badaniom rękopisów w aparacie krytycznym Ewangelii Jana wykorzystano, niestety, zaledwie 31⁶, zaś w Ewangelii Mateusza już tylko 27⁷. Zrozumiałe, że nawet najobszerniejszy aparat krytyczny nie jest w stanie pomieścić wszystkich wariantów odnotowanych w ponad tysiącu rękopisów, dlatego też zdecydowano się na podstawie przyjętych zasad uwzględnić tylko zabytki uznane za najlepsze⁸.

W 2001 roku Marcello Garzaniti opublikował pozycję pt. *Starosłowiańska wersja Ewangelii*, w której przedstawił, opracowany w oparciu o opublikowane katalogi, spis cerkiewnosłowiańskich rękopisów Ewangelii⁹. Wśród nich uwzględnione zostały także rękopisy zaginione oraz manuskrypty, których miejsce przechowywania jest obecnie nieznane. Wykaz zachowanych rękopisów zajął 65 stron, zaś zaginionych – stron 4. W niniejszym spisie wymienionych zostało (z uwzględnieniem głągolicznych mszałów) 2247 rękopisów oraz 101 zaginionych. Największa ilość przechowywana jest w Rosji – 1186 rękopisów. W dalszej kolejności znajdują się: Serbia – 220; Bułgaria – 200; Ukraina – 128; Rumunia – 102; Grecja – 96; Chorwacja – 84 (w tym 51 głągolicznych mszałów); Polska – 26; Anglia – 22; Austria – 18; Macedonia – 15; Szwecja – 15 (wszystkich fragmentów razem); Czechy – 16; Niemcy – 14; Bośnia i Hercegowina – 13. W pozostałych państwach, zgodnie ze statystyką M. Garzanitiego, przechowywanych jest nie więcej niż 10 rękopisów¹⁰.

⁵ *Евангелие от Иоанна...*, s. 7 (1-szej paginacji); *Евангелие от Матфея в славянской традиции* (Novum Testamentum Palaeoslovenice II), изд. подготов.: А.А. Алексеев, И.В. Азарова, Е.Л. Алексеева, М.Б. Бабицкая, Е.Л. Ванеева, А.А. Пичхадзе, В.А. Ромодановская, Т.В. Ткачева, Санкт-Петербург 2005, s. 7.

⁶ *Евангелие от Иоанна...*, s. 39-40 (pierwszej paginacji).

⁷ *Евангелие от Матфея...*, s. 9-10.

⁸ *Евангелие от Матфея...*, s. 7.

⁹ M. Garzaniti, *Die altslavische Version der Evangelien: Forschungsgeschichte und zeitgenössische Forschung*, [w:] *Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte*, Neue Folge, Reihe A: *Slavistische Forschungen*, Bd. 33, Köln – Weimar – Wien 2001, s. 517-584.

¹⁰ Tzn.: Armenia – 3; Białoruś – 1; Egipt – 7; Dania – 2; Finlandia – 1; Francja – 8; Irlandia – 2; Izrael – 8; Kanada – 5; Kazachstan – 1; Litwa – 9; Łotwa – 1; Mołdawia – 2; Słowacja – 9; Słowenia – 9; Turcja – 2; USA – 3; Watykan – 8; Węgry – 6; Włochy – 5.

W przedstawionych trzech¹¹ publikacjach – L. Żukowskiej, A. Aleksiejewa i M. Garzanitiego – widoczne są znaczne różnice w ilości cerkiewnosłowiańskich rękopiśmiennych Ewangelii. O ile w pierwszej pracy mowa jest o 500 rękopisach (datowanych na XI-XIV wiek), w drugiej o 1000 (datowanych na XI-XVI wiek), to w trzeciej wymieniono już ponad 2200 zabytków. Zrozumiałym jest, iż na taki stan wpływ miało wiele czynników, np. dostępność samych rękopisów lub też ich mikrofilmów¹²; publikacja nowych katalogów poświęconych nieopisanym wcześniej zbiorom; czy prowadzenie badań w różnych jednostkach, w których przypuszczalnie mogą być przechowywane rękopisy.

Przygotowanie wykazu znanych cerkiewnosłowiańskich rękopisów Ewangelii jest niewątpliwie wielkim wyzwaniem. Wiąże się ono z dokładną analizą opublikowanych dotychczas, nawet w pierwszej połowie XX wieku, katalogów. Takim przykładem może być praca W. Peretca¹³, przedmiotem której były m.in. rękopiśmienne zbiory w Mińsku, gdzie jest mowa o sześciu manuskryptach Ewangelii. A. Aleksiejew i M. Garzaniti wskazali, iż w Białorusi przechowywany jest zaledwie jeden ewangeliarz pełny¹⁴. Tymczasem w pracy W. Peretca wymienionych jest aż sześć rękopisów Ewangelii, które przechowywane są obecnie w Bibliotece Narodowej w Mińsku¹⁵. O ile w pracy M. Garzanitiego wskazano na 26 rękopisów przechowywanych w Polsce, to już w najnowszym katalogu autorstwa A. Naumowa i A. Kaszleja liczba ta jest znacznie większa. Podano tam informacje o 145 manuskryptach Dobrej Nowiny¹⁶.

¹¹ Należy podkreślić, iż w międzyczasie publikowane były także artykuły, w których do badań wykorzystywano znaczne ilości cerkiewnosłowiańskich rękopisów Ewangelii, np. С.Ю., Темчин, *Текстологическая семья Мстиславова евангелия: новые данные о группировке древнерусских списков полного апракоса*, [w:] *Slavistica Vilnensis, Kalbotyra*, 47(2), 1998, s. 133-233.

¹² W tym przypadku szczególne znaczenie posiada kierowana przez Predraga Matejicia Badawcza Biblioteka Hilendarska na Uniwersytecie Stanu Ohio w Columbus. Przechowywane są tam mikrofilmy cyrylickich i głągoliczkich rękopisów, których kopie bezpłatnie udostępnia się na potrzeby badań. Szerzej o historii Biblioteki Hilendarskiej zob. M. Joković, *An Archival History of the Hilandar Research Project at The Ohio State University*, Raška Škola 2007. W 1992 roku został opublikowany dwutomowy katalog mikrofilmów Biblioteki Hilendarskiej (zob. P., Matejic, H. Thomas, *Catalog Manuscripts on Microform of the Hilandar Research Library (The Ohio State University)*, Vol. I-II, Columbus Ohio).

¹³ В.Н. Перетц, *Рукописи библиотеки Московского университета, Самарских библиотеки и музея и Минских Собраний*, [w:] *Описания Рукописных Собраний*, вып. 3, Ленинград 1934.

¹⁴ *Евангелие от Иоанна...*, s. 76 (III-ciej paginacji); M. Garzaniti, *Die altslavische Version der Evangelien*, s. 581.

¹⁵ В.Н. Перетц, *Рукописи библиотеки...*, s. 177-178.

¹⁶ A. Naumow, A. Kaszlej, *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce – Katalog*, Kraków 2004, s.

Na świecie znajduje się niewątpliwie wiele tylko częściowo lub w ogóle niezbadanych zbiorów, zarówno tych prywatnych jak i państwowych. Takim przykładem może być Biblioteka Muzeum Historii i Kultury Białorusi w Mińsku. Przechowywane są tam trzy rękopisy: dwie czteroewangelie (nr 439 i 510) oraz jeden aprakos krótki (nr 452). Właśnie ten typ lekcjonarza przez bardzo długi okres uważany był za pierwotny na gruncie słowiańskim¹⁷, jego przekład przypisywano św. św. braciom Cyrylowi i Metodemu. O ile w publikacji M. Garzanitiego jest mowa o trzech rękopisach Ewangelii w Monasterze Putna w Rumunii¹⁸, to przeprowadzone badania wskazały na istnienie w jego zbiorach aż jedenastu manuskryptów. Jeden z nich – Ewangelia Stefana Wielkiego z Humor (nr 91, 1473 rok, 278 f.) – w latach 1970-2004 przechowywana była w Muzeum Historii Rumunii (pod numerem 11341), co poświadczył M. Garzaniti¹⁹. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku monasteru Suczewica, który u M. Garzanitniego nie został wymieniony. Przechowywanych jest tam 13 rękopisów Ewangelii, z których dwa posiadają szczególne znaczenie. Są to²⁰: Ewangelia Aleksandra II (nr 23, 1568-1577 r., 313+7 f.) i Ewangelia Jeremiasza Mogiły (nr 24, 1607 r., 313 f.). Należą one do bardzo bogato iluminowanych rękopisów Dobrej Nowiny. W tradycji słowiańskiej znanych jest tylko pięć²¹ takich rękopisów, które posiadają ponad 300 miniatur w tekście Ewangelii²².

W oparciu o przeprowadzone dotychczas badania, informacje zawarte w katalogach i artykułach (których wykaz znajduje się na końcu) można wskazać na istnienie 3344 rękopisów cerkiewnosłowiańskiej Ewangelii. Największa ich ilość znajduje się w Rosji – 1617. W dalszej kolejności należałoby wymienić: Serbię – 331; Ukrainę – 302; Bułgarię – 281; Rumunię – 170; Grecję – 148 i Polskę – 146.

62-130.

¹⁷ Por. J. Ostapczuk, *Cerkiewnosłowiański przekład liturgicznych perykop okresu Paschalnego i święta Pięćdziesiątnicy w rękopiśmiennych ewangeliarzach krótkich*, Warszawa 2010, s. 3-7.

¹⁸ M. Garzaniti, *Die altslavische Version der Evangelien*, dz. cyt., s. 542.

¹⁹ Tamże, s. 540

²⁰ O tych rękopisach zob. O. Mitric, *Catalogul Manuscriselor Slavo-Române din Biblioteca Mănăstirii Sucevița*, Suceava 1999, nr 23 i 24.

²¹ Trzy rękopiśmienne Ewangelie biskupa Anastazego Krimki przechowywane w Monasterze Dragomirna (nr 601 (1609 r., 306 f.); nr 602 (1614 r., 265 f.) i nr 607 (1609 r., 339 f.)) także należą do bogato iluminowanych. Nie posiadają one jednak takiej ilości miniatur w tekście.

²² Trzy pozostałe rękopisy to: Ewangelia cara Jana Aleksandra (Biblioteka Brytyjska w Londynie, nr 39627, 1356 r.); Ewangelia Anastazego Krimki (Biblioteka Narodowa w Warszawie; nr 10778, I ćwierćwiecze (14 IX 1614 r.) XVII w.); oraz Elisawetgradska Ewangelia (Rosyjska Biblioteka Narodowa, nr M.9500, XVII w.).

Najbardziej rozpowszechnionym typem cerkiewnosłowiańskiej Ewangelii jest czteroewangelia – 2565 sztuk. Potem kolejno: lekcjonarz pełny – 404; lekcjonarz krótki – 78; lekcjonarze sobotnio-niedzielne i niedzielne – po 14 sztuk i lekcjonarz „stołpny” – 13. Znany jest obecnie jeden tylko rękopis lekcjonarza paschalno-niedzielnego²³.

Najwięcej czteroewangelii (e)²⁴ datowanych jest na wiek XVI – 1421 sztuk. Na okres od XI do XIV wieku przypadło 346 rękopisów; na wiek XVII – 223, XVIII – 15 i na XIX jedynie 5 manuskryptów.

Najwięcej lekcjonarzy pełnych (le) datuje się na wiek XIV – 123 sztuki. Na okres od końca XII - początku XIII do XIV wieku przypadło 184 rękopisów, na wiek XV – 91, XVI – 91 i na XVII jedynie 4. Nieznany jest żaden rękopis lekcjonarza pełnego z okresu XI – koniec XII wieku, ani z XVIII - XIX wieku.

Najwięcej lekcjonarzy krótkich (lesk) datowanych jest na wiek XIII – 32 sztuki. Na okres od XI do XIV wieku przypadło 66 rękopisów, na wiek XV – 9 i na XVI jedynie 3. Nieznany jest ani jeden rękopis lekcjonarza krótkiego z XVII, XVIII czy XIX wieku.

Najwięcej lekcjonarzy sobotnio-niedzielnych (lsk) datowanych jest na wiek XV – 6 rękopisów. Najstarsze ewangeliarze tego typu pochodzą z XIII i XIV wieku – po trzy rękopisy na każde stulecie. Znane są także dwa lekcjonarze typu lsk z wieku XVI. Nieznane są obecnie lekcjonarze tego typu z XI-XII czy XVII-XIX wieku.

Najwięcej lekcjonarzy niedzielnych (lk) datowanych jest na wiek XV – 4 rękopisy. Najstarsze pochodzą z XIV wieku – 2 manuskrypty, najmłodsze z XVIII wieku – 3. Nieznany jest obecnie żaden ewangeliarz niedzielny z okresu od XI do XIII stulecia.

Jedyny znany współcześnie cerkiewnosłowiański²⁵ lekcjonarz paschalno-niedzielný (lek) datowany jest na wiek XVI.

²³ O niniejszym typie lekcjonarza zob. С.Ю. Темчин, *Пасхально-воскресный апракос – неизвестный структурный тип славянского служебного Евангелия*, [w:] Ученые записки Российского православного университета ап. Иоанна Богослова, вып. 4, Москва, s. 61-79; J. Ostapczuk, *Cerkiewnosłowiański przekład liturgicznych perykop...*, s. 68-72.

²⁴ Skróty różnych typów cerkiewnosłowiańskich kodeksów Ewangelii (por. M. Garzaniti, *Die altslawische Version der Evangelien*, s. 511) zostały przejęte z wypracowanego na potrzeby systemu bibliotyki greckiej, w której wyróżnia się: czteroewangelie (e); lekcjonarze pełne (le); lekcjonarze krótkie (lesk); lekcjonarze niedzielne (lk); lekcjonarze sobotnio-niedzielne (lsk); lekcjonarze wybiórcze (lsel) czy księgi liturgiczne zawierające nowotestamentowe czytania (I^{lit}) (zob. K. Aland, *Kurzgefasste Liste der griechischen Handschriften des Neuen Testaments*, I (Gesamtübersicht), [w:] *Arbeiten zur Neutestamentlichen Textforschung*, Bd. 1, Berlin 1963, s. 23-25).

²⁵ Nie zostało poświadczono dotychczas istnienie lekcjonarza paschalno-niedzielnego w greckiej

Najwięcej lekcjonarzy stołpnych, które należą do zabytków najmniej zbadanych, datowanych jest na wiek XIV – 5 sztuk. Na wiek XII i XV – po jednym, na wiek XIII i XVI – po trzy sztuki.

Przedstawione w niniejszej pracy informacje dotyczące ilości cerkiewnosłowiańskich rękopisów Ewangelii nie pretendują do kompletnych i ostatecznych. Wraz z upływem czasu, pojawieniem się nowych katalogów i publikacji naukowych, systematycznym prowadzeniem badań w kolejnych bibliotekach i archiwach, dane te wymagać będą niewątpliwie aktualizacji.

Państwo	Ilość rękopisów ewangelii	tetry	le	lesk	lsk	lk	lek	lstolpny	typologia nieokreślona
Anglia	24	21	3	0	0	0	0	0	0
Armenia	3	0	0	2	0	0	0	0	1
Austria	25	23	1	0	0	0	0	1	0
Białoruś	15	13	1	1	0	0	0	0	0
Bośnia i Hercegowina	14	13	0	0	0	0	0	0	1
Bułgaria	281	238	0	14	3	1	1	4	20
Chorwacja	45	38	3	1	0	0	0	1	2
Czechy	16	10	1	1	0	0	0	2	2
Dania	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Egipt	7	6	0	0	0	0	0	0	1
Finlandia	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Francja	8	6	0	0	0	0	0	0	2
Grecja	148	127	6	2	1	0	0	1	11
Irlandia	6	4	0	0	0	0	0	1	1
Izrael	12	10	0	1	0	0	0	0	1
Japonia	1	1	0	0	0	0	0	0	0

Kanada	6	6	0	0	0	0	0	0	0
Kazachstan	2	2	0	0	0	0	0	0	0
Litwa	39	24	7	1	0	5	0	0	2
Lotwa	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Macedonia	23	20	1	0	0	1	0	0	1
Mołdawia	2	2	0	0	0	0	0	0	0
Niemcy	15	14	0	0	0	0	0	0	1
Polska	146	140	3	1	0	0	0	0	2
Rosja	1617	1097	328	37	3	3	0	3	146
Rumunia	170	150	6	5	1	0	0	0	8
Serbia	331	297	6	5	5	3	0	0	15
Słowacja	12	8	0	0	0	0	0	0	4
Słowenia	6	6	0	0	0	0	0	0	0
Szwecja	18	4	14 ²⁶	0	0	0	0	0	0
Turcja	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Ukraina	302	245	19	5	1	1	0	0	31
USA	16	12	3	0	0	0	0	0	1
Watykan	6	2	2	2	0	0	0	0	0
Węgry	22	21	0	0	0	0	0	0	1
Włochy ²⁷	2	2	0	0	0	0	0	0	0
Razem:	3344	2565	404	78	14	4	1	13	255

²⁶ W rzeczywistości są to fragmenty czterech rękopisów.

²⁷ We Włoszech przechowywane są ponadto dwa kodeksy zawierające cały tekst Nowego Testamentu. Są to: Kodeks Hwala (Biblioteka Uniwersytetu w Bolonii; 3575 B, 1404 r., 359 f.) i Kodeks Marciański (Biblioteka Narodowa im. Św. Marka w Wenecji, Or. 227, XIV w., 1+289 f.).

Bibliografia

M. Altbauer, *Identification of Newly Dicovered Slavic Manuscripts in St. Catherine's Monastery Sinai*, [w:] Slovo, 37, 1987, s. 35-40;

G. Birkfellner, *Glagolitische und kyrillische Handschriften in Österreich*, [w:] Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung, XXIII, Wien 1975;

T. Bojan, *Manuscrisele Slavone din Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei R.S. România*, [w:] Cataloge de colecții speciale Academia R.S.Romania – Filiala Cluj-Napoca Biblioteca, XII, Cluj-Napoca 1987;

R. Cleminson, *The Cyrillic Manuscripts Codices of Budapest University Library*, [w:] ПОДАТА КЪНИГОПИСЬНАТА, КЪ - КИ, 1995, s. 5-12;

R. Cleminson, *Cyrillic Manuscripts in Slovakia, A Union Catalogue*, Martin 1996;

R. Cleminson, *A Union Catalogue of Cyrillic Manuscripts in British and Irish Collections*, London 1988;

R. Cleminson, E. Mussakova, N. Voutova, *Catalogue of the Slavonic Cyrillic Manuscripts of the National Széchényi Library*, [w:] CEU Medievalia IX, Budapest 2006;

Alexie monah (Cojocar), *Inventarul de odoare și obiecte ale mănăstirii Putna (1796)*, [w:] Analele Putnei, II, 1-2, Sfânta Mănăstire Putna, 2006, s. 5-98;

R. Constantinescu, *Manuscrise și Cărți vechi din Biblioteca Patriarhiei și a Sfintului Sinod*, [w:] Biserica Ortodoxă Română, XCII, 7-8, 1974, s. 1040-1097;

D. Dan, *Mănăstirea și comuna Putna*, București 1905;

K. Dejna, *Cyrylicki ewangeliarz z XVI wieku, przepisany dla cerkwi liseckiej w Belskiem*, [w:] Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Sprawozdania z Czynności i posiedzeń naukowych, XXVII, 9, 1973, s. 1-14;

I.I. Gerus-Tarnawecka, *East Slavic Cyrillica in Canadian Repositories, Cyrillic Manuscripts and Early Printed Books*, [w:] Research Institute of Volyn, No. 47, Winnipeg 1981;

Gębarowicz M., *Katalog rękopisów biblioteki im. Gwalberta Pawlikowskiego*, Lwów 1938;

A. Granberg, M. Varpio, *Church Slavic Books in Sweden: Gothenburg and Skra; Catalogue*, [w:] Slavica Gothoburgensia IX, Göthenburg 2009;

A. Granberg, M. Varpio, H. Åkerström, *Klostermann's slavic collection at the Gothenburg University Library in Sweden (Vol. 1 (Introduction and*

Appendix) - 2 (Catalogue)), [w:] Acta Bibliothecae Universitatis Gothoburgensis, Göthenburg 2008;

K. Günther, *Slawische Handschriften in Deutschland*, [w:] Zeitschrift für Slawistik, V, 1960, s. 317-355;

Z. Iuffu, *Manuscrisele slave în bibliotecile din Transilvania și Banat*, [w:] Romanoslavica, VIII, 1963, s. 451-467;

Z. Iuffu, *Manuscrisele Slave din Biblioteca și Muzeul Mănăstirii Dragomirna*, [w:] Romanoslavica, XIII, 1966, s. 189-202;

I. Iufu, *Manuscrise Slave în Bibliotecile din Transilvania și Banat*, [w:] Romanoslavica, VIII, 1963, s. 451-468;

I. Iufu, *Mănăstirea Moldovița centru cultural important din perioada culturii române în limba slavonă sec. XV-XVIII*, [w:] Mitropolita Molodvei și Sucevei, XXXIX, Nr 7-8, 1963, s. 428-455;

I. Iufu, V. Brătulescu, *Manuscrise slavo-române din Moldova, Fondul Mănăstirii Dragomirna*, [maszynopis w Bibliotece monasteru Dragomirna] Dragomirna 1966;

Š. Jurić, *Katalog Rukopisa Nacionalne i Sveučilišne Biblioteke u Zagrebu*, Kn. 1-3, Zagreb 1991;

I. Kosić, *Hrvatski ćirilični rukopisni u Zbirci rukopisa i Starih Knjiga Nacionalne i Sveučilišne Knjižnice*, [w:] Slovo, No. 56-57, 2006-07, s. 241-268;

I. Kotvan, *Rukopisy Univerzitetnej Knížnice v Bratislave*, Bratislava 1970;

E. Lința, *Cele mai vechi manuscrise slave din țara noastră*, [w:] Romanoslavica, XVIII, 1972, s. 245-264;

E. Lința, *Catalogul Manuscriselor Slavo-Române din Iași*, București 1980;

E. Lința, *Catalogul Manuscriselor Slavo-Române din Cluj-Napoca*, București 1980;

E. Lința, *Catalogul manuscriselor slavo-române din Republica Socialistă România, Catalogul manuscriselor slavo-române din București*, București 1981;

E. Lința, *Catalogul manuscriselor slavo-române din Brașov*, București 1985;

I.M. Martynov, *Les Manuscrits Slaves de La Bibliothèque Impériale de Paris*, Paris 1857;

M. Matejic, D. Bogdanovic, *Slavic Codices of the Great Lavra Monastery*, Sofia 1989;

E. Matthes, *Katalog der Slavischen Handschriften in Bibliotheken der Bundesrepublik Deutschland*, Wiesbaden 1990;

P. Mihail, Z. Mihail, *Manuscrise slave în Colecții din Moldova (I)*, [w:] Romanoslavica, XVIII, 1972, s. 265-319;

G. Mihăilă, *Manuscritele Slavo-române din colecția lui M.P. Pogodin (I)*, [w:] Romanoslavica, XXIV, 1986, s. 227-258;

G. Mihăilă, *Manuscritele Slavo-române din colecția lui M.P. Pogodin (II)*, [w:] Romanoslavica, XXIV, 1991, s. 343-392;

J. Milin, *Din istoricul cercetării manuscriselor slavo-române*, [w:] Romanoslavica, XXVIII, 1990, s. 181-250;

O. Mitric, *Cartea românească anuscrisă din nordul Moldovei*, București 1998;

O. Mitric, *Catalogul Manuscriselor Slavo-Române din Biblioteca Mănăstirii Sucevița*, Suceava 1999;

R. Moroz, *Selected Guide to Rare Book Collection at St. Andrew's College Library*, Winnipeg 2002;

V. Mošin, *Ćirilski rukopisi Jugoslovenske akademije (Dio 1: Opis rukopisa; Dio 2: Reprodukciije)*, Zagreb 1955;

V. Mošin, *К датировке рукописей из собрания А.Ф. Гильфердинга Государственной Публичной библиотеки*, [w:] Труды Отдела Древнерусской Литературы, XV, 1958, s. 409-417;

V. Mošin, *Рукописи бивше Београдске Народне библиотеке у Даблину и у Загребу*, [w:] Библиотекар, XX, 5, 1968, s. 349-359;

V. Mošin, *Stari Rukopisi Srba u Hrvatskoj od XIII do XX stoljeća*, [w:] Katalog Muzejskih Zbirki, IV, Zagreb 1970;

V. Mošin, *Kopitarjeva Zbirka Slovanskih Rokopisov in Zoisov Cirilski Fragment iz Narodne in Univerzitetne Knjižnice v Ljubljani*, Ljubljana 1971;

V. Mošin, *Ћирилски рукописи у Повијесном Музеју Хрватске, Копитарева Збирка Словенских рукописа и цојсов ћирилски одломак у Љубљани*, [w:] Опис Јужнословесних ћирилских рукописа, Београд 1971;

V. Mošin, *Словенски ракописи во Македонија*, Кн. 1, Скопје 1971;

V. Mošin, *Словенски ракописи во Македонија*, Кн. 2 (Факсимили), Скопје 1971;

V. Mošin, S.M. Traljić, *Ćirilski spomenici u Bosni i Hercegovini*, [w:] Naše Starine, VI, Sarajevo 1959, s. 63-102;

A. Naumow, A. Kaszlej, *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce, Katalog, Wydanie drugie zmienione*, Kraków 2004;

Nowak R., *Список глаголических и кириллических рукописей хранящихся в г. Кракове*, [w:] ПОДАТА КЪНИГОПИСЬМА, КЪ - ЪИ, 1995, s. 13-17;

A. Oraić, *Repertoriul Manuscriselor Slavone Din Biblioteca Academiei*

Române din Cluj-Napoca, Cluj-Napoca 2009;

J. Ostapczuk, *Niezidentyfikowane cerkiewnosłowiańskie rękopisy Ewangelii ze zbiorów Biblioteki Patriarszej w Belgradzie*, [w:] Rocznik Teologiczny ChAT, XLIX, zeszyt 1-2, str. 53-70;

J. Ostapczuk, *Cerkiewnosłowiański przekład liturgicznych perykop okresu Paschalnego i święta Pięćdziesiątnicy w rękopiśmiennych ewangeliarzach krótkich*, Warszawa 2010;

P.P. Panaitescu, *Manuscisele Slave din Biblioteca Academiei RPR*, Vol. I, București 1959;

P.P. Panaitescu, *Catalogul Manuscriselor Slavo-Române și slave sin Biblioteca Academiei Române*, Vol. II, București 2003;

C. Pavlikianov, *A Short Catalogue of the Slavic Manuscripts in Vatopedi*, [w:] Symmeikta, X, 1996, s. 295-325;

C. Pavlikianov, *The Slavic Lingual Presence in the Athonite Capital of Karyai (The Slavic manuscripts of the Protaton Library)*, [w:] Palaeobulgarica, XXIV, 1, 2000, s. 77-111;

C. Pavlikianov, *A Short Catalogue of the Slavic Manuscripts in the Docheiariou Monastery*, [w:] Symmeikta, XIV, 2001, s. 301-321;

Ch. Pistrui, *Manuscise slave în Transilvania, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste Româna – Filiala Cluj*, [w:] Biserica Ortodoxă Română, XC, 9-10, 1972, s. 1088-1103;

Ch. Pistrui, *Manuscise slave în Transilvania*, [w:] Biserica Ortodoxă Română, XCII, 3-4, 1974, s. 435-435;

Ch. Pistrui, *Manuscirse Românești și slavone în Biblioteca Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei*, [w:] Biserica Ortodoxă Română, XCII, 5-6, 1974, s. 776-790;

A. Pliguzov, W.R. Veder, *The Cyrillic Manuscripts Codices of Harvard College Library*, [w:] ПОДАТА КЪНИГОПИСЬНАТА, КЗ - КИ, 1995, s. 28-35;

P. Popescu, *Manuscise slavone din mănăstirea Putna*, I, [w:] Biserica Ortodoxă Română, LXXX, 1-2, 1962, s. 105-145;

P. Popescu, *Manuscise slavone din mănăstirea Putna*, II, [w:] Biserica Ortodoxă Română, LXXX, 7-8, 1962, s. 688-711;

P. Popescu, *Mărcile de hîrtie filigranate pe manuscisele slavone din Mănăstirea Putna*, [w:] Biserica Ortodoxă Română, LXXX, 9-10, 1962, s. 938-957;

S. Porcescu, *Activități culturale la mănăstirea Neamț în secolul al. XV-lea*, Mitropolia Moldovei și Sucevei, XXXVIII, 5-6, 1962, s. 477-506;

Rudnyckij J.B., *A 13th century cyrillic Gospel fragment*, [w:] Readings in

Slavic Litterature, nr 5, Winnipeg 1965;

G. Svane, *Slavonic Manuscripts in The Royal Library, A Catalogue*, [w:] Indsiget Håndskriftafdelingens Arkiv Registraturer, Nr IV (Slavonic Manuscripts), Copenhagen 1993;

I.C. Tarnanidis, *The Slavonic Manuscripts Discovered in 1975 at St. Catherine's Monastery on Mount Sinai*, Thessaloniki 1988;

A.E. Tachiaos, *The Slavonic manuscripts of Saint Panteleimon monastery (Rossikon) on Mount Athos*, Thessaloniki - Los Angeles 1981;

S. Wesslén, *Slavonic Parchment Fragments in Sweden, II. Gospel (A text edition with Glossary)*, [w:] Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Slavic Studies, XVII, Stockholm 1985;

J. Vašica, J. Vajs, *Soupis staroslovanských rukopisů Národního Musea v Praze*, Praha 1957;

J. Vašica, *Z církevněslovanských rukopisů Národní knihovny v Praze a Slovanské knihovny*, Praha 1995;

E. Voordeckers, *Les manuscrits slaves de Venise*, [w:] Slavica Gandensia, 1, 1974, s. 141-154;

Z. Żurawińska, Z. Jaroszewicz-Pierślawcew, *Katalog druków cyrylickich XV-XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej*, Warszawa 2004;

Д.И. Абрамовичъ, Софійская Библиотека, Описание рукописей С.-Петербургской Духовной Академіи, Вып. 1, Санктпетербургъ 1905;

Е.А. Агеева, Е.Б. Смилянская, *Находки археологических экспедиций пополнившие фонды МГУ (обзор поступлений 1984-1989 гг.)*, [w:] Из фонда редких книг и рукописей Научной Библиотеки Московского Университета, ред. С.О.Шмидт, Москва 1993, s. 236-256;

Б.Ст. Ангелов, *Старобългарски книжовни средища Аджар (Свежен) - Карловско*, [w:] Известия на Народната Библиотека Кирил и Методий, Том XII (XVIII), 1971, str. 43-60;

А.А. Амосов, Л.Б. Белова, М.В. Кукушкина, *Описание Рукописного отдела Библиотеки Наук СССР*, Т. VIII. Вып. 1, Рукописи Архангелского Собрания, Ленинград 1989;

Ю.К. Бегунов, *Малоизвестные рукописи Славянской библиотеки в Праге*, [w:] Труды Отдела Древнерусской Литературы, XXV, 1970, s. 327-329;

О.А. Белоброва, *Лицевые рукописи (краткий обзор), Рукописное наследие Древней Руси По материалам Пушкинского Дома*, ред. А.М. Панченко, Ленинград 1972, s. 307-322;

О.В. Беляков, И.Л. Жучкова, Б.Н. Морозов, Л.В. Мошкова, *Каталог славяно-русских рукописных книг XVI века хранящихся в Российском государственном архиве древних актов, Вып. 1 Апостол-Кормчая*, Москва 2005;

Я. Бередниковъ, *О славянскихъ рукописяхъ хранящихся въ германскихъ и французскихъ Библиотекахъ*, [w:] Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія, Май, Санктпетербургъ 1844, s. 73-91

Д. Богдановић, *Српски апракоси у Хиландару*, [w:] Зборник Владимира Мошина, ред. С. Глигоријевић, Београд 1977, s. 153-169;

Д. Богдановић, *Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара*, Т. I-II (Палеографски Албум), Београд 1978;

Д. Богдановић, *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVIII века)*, [w:] Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, I Одељење, Књига XXXI, Београд 1982;

Н.Ю. Бубнов, О.П. Лихачева, В.Ф. Покровская, *Пергаменные рукописи Библиотеки Академии Наук СССР, Описание Русских и Славянских рукописей XI-XVI веков*, Ленинград 1976;

А. Будилович, *Вариавский листок изъ церковнославянскаго евангелія русскаго письма XI-XII века*, [w:] Русский Филологический Вестник, II, 1882, s. 177-189;

Г. Булашевъ, *Мѣсяцесловы святыхъ при рукописныхъ богослужебныхъ книгахъ Церковно-Археологическаго Музея*, [w:] Труды Кіевской Духовной Академіи, Т. II, 1882, s. 1-92 (Приложение, XIX);

А.Ф. Бычковъ, *Описание славянскихъ и русскихъ рукописныхъ сборниковъ Императорской Публичной Библиотеки*, Вып. I, Санктпетербургъ 1878;

А.Ф. Бычковъ, *Описание церковно-славянскихъ и русскихъ рукописныхъ сборниковъ Императорской Публичной Библиотеки*, Ч. 1, Санктпетербургъ 1882;

Љ. Васильев, М. Гроздановић, Б. Јовановић, *Ново датирање српских рукописа у Библиотеци Румунске Академије Наука*, [w:] Археографски Прилози, II, 1980, s. 41-70;

И. Велев, Л. Макаријоска, Е. Црвенковска, *Македонски споменици со глаголско и со кирилско писмо*, Скопје 2008;

А. Викторовъ, *Собрание рукописей В. И. Григоровича*, Москва 1879;

А. Викторовъ, *Собрание рукописей П.И. Севастьянова*, Москва 1881;

А. Викторовъ, *Собрание рукописей И.Д. Бѣляева*, Москва 1881;

П.В. Владимиров, *Обзоръ южно-русскихъ памятниковъ письменности отъ XI до XVII столѣтїя*, [w:] Чтенія въ Историческомъ Обществѣ Нестора Лѣтописца, IV, 1890, s. 101-139;

Г.А. Воскресенскій, *Славянскія рукописи хранящіяся въ заграничныхъ Библиотекахъ: Берлинской, Пражской, Вѣнской, Люблянской, Загребской и двухъ Бѣлградскихъ*, [w:] Сборникъ Отдѣленія Русскаго Языка и Словесности Императорской Академіи Наукъ, Т. XXXI, № 1, 1882, s. 1-58;

Г.А. Воскресенскій, *Характеристическія черты главныхъ редакцій славянскаго перевода Евангелія по рукописямъ XI-XV вв.*, [w:] Труды VI Археологическаго сѣзда въ Одессе (1884 г.) Т. 1, Одесса 1886, s. 276-306;

Г.А. Воскресенскій, *Евангеліе отъ Марка по основнымъ спискамъ четырехъ редакцій рукописнаго славянскаго евангельскаго текста съ разночтеніями изъ ста восьми рукописей Евангелія XI-XVI вв.*, Сергиевъ Посадъ 1894;

Г.А. Воскресенскій, *Характерическія черты четырехъ редакцій славянскаго перевода Евангелія отъ Марка по сто двенадцати рукописямъ Евангелія XI-XVI вв.*, Москва 1896;

А. Востоковъ, *Описаніе рѣскихъ и словенскихъ рѣкописей Румянцовскаго Музеума*, Санктпетербургъ 1842;

С.О. Вялова, *Глаголическіе памятники в хранилищахъ России*, [w:] Slovo, Sv. 54-55 (2004-2005), 2006, s. 171-194;

Г.С. Гадалова, *Старопечатные и рукописные кириллическіе книги научной Библиотеки Тверскаго Государственнаго Университета – Каталог, под ред. И.В. Поздеевой*, [w:] Редкая печатная и рукописная книга в вузахъ России. Сохранение изучение Использование, Вып. 3, Москва – Тверь 1995;

Л.С. Георгиева, *Новые поступления в Отдел рукописей РНБ (1994-2000)*, Каталог ч. 2, Санкт-Петербург 2004;

М. Георгиевски, *Македонското книжевно наследство од XI до XVIII век*, Скопје 1979;

М. Георгиевски, *Словенски ракописи во Македонија (откриени од 1970-1985 година)*, Кн. III - IV (Факсимили), Скопје 1988;

М. Георгиевски, *Словенски ракописи во Македонија*, Кн. V (Опис) – VI (Факсимили), Скопје 1993;

Г. Георгіевскій, *Собрание Н.С. Тихонравова*, Москва 1913;

М.В. Геппенер, *Слов'янські рукописи XI-XIV ст. у фондах відділу рукописів Центральної Наукової Бібліотеки Академії Наук Української РСР, Огляд, Опис, публікації*, Київ 1969;

Л. Гнатенко, *Слов'янська кирилична рукописна книга XV ст., 3 Фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: Каталог*, Київ 2003;

Л. Гнатенко, *Слов'янська кирилична рукописна книга XIV ст., 3 фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: Каталог. Кодиколого-орфографічне дослідження. Палеографічний Альбом*, Київ 2007;

И.Ф. Голубев, *Рукописные и старопечатные книги в краеведческих музеях городов Калязина и Кашина Калининской области*, [w:] Труды Отдела Древнерусской Литературы, XVI, 1960, s. 570-572

Е.Э. Гранстерм, *Описание Русских и Славянских пергаменных рукописей, Рукописи русские, болгарские, молдовахийские, сербские*, Ленинград 1953;

Е.Э. Гранстерм, *Отрывки славяно-русских пергаменных рукописей в собрании Матенадарана в Ереване*, [w:] Труды Отдела Древнерусской Литературы, XIV, 1958, s. 619-623;

М. Гроздановић-Пајић, Р. Станковић, *Рукописне књиге манастира Високи Дечани (Књ. 2)*, [w:] Опис јужнословенских ћирилских рукописа, Т. IV, Београд 1995;

Н.С. Демкова, *Древнерусские рукописи и старопечатные книги в некоторых собраниях США*, [w:] Труды Отдела Древнерусской Литературы, XXXIV, 1979, s. 388-405;

Н.С. Демкова, *Древнерусские рукописи в некоторых собраниях ФРГ*, [w:] Труды Отдела Древнерусской Литературы, XXXVII, 1983, s. 370-381;

А. Джурова, *Slavic Gospel from the 16th Century in Waseda University Library*, [w:] Journal of Waseda University, III, Tokyo, 2000, s. 80-100;

А. Джурова, *Славянско четроевангелие от XVI в. в Библиотека на Университета Васеда в Токио*, [w:] Кирилло-Методиевски Студии, Кн. 15, 2001, s. 213-226;

А. Джурова, Б. Димитров, *Славянски ръкописи, документи и карти за българската история от Ватиканската Апостолическа Библиотека и Секретния Архив на Ватикана (IX-XVII век)*, София 1978;

А. Джурова, И. Дуйчев, *Славянски ръкописи от Британския Музей и Библиотека*, София 1977;

А. Джурова, К. Станчев, М. Япунджич, *Опис на славянските ръкописи*

във Ватиканската Библиотека, София 1985;

Л.А. Димитриев, *Собрание рукописей научной библиотеки саратовского государственного университета им. Н.Г. Чернышевского*, [w:] Труды Отдела Древнерусской Литературы, XVI, 1960, s. 554-560;

Ф. Добрянскій, *Описание рукописей Виленской публичной библиотеки, церковнославянскихъ и русскихъ*, Вильна 1882;

Е. Дограмаджиева, *Структура на славянските ръкописни четроевангелия*, [w:] Славянская филология, Т. XXI, 1993, s. 22-30;

Е. Дограмаджиева, *Показалецът «Евангелия различни на всяка потреба» в славянските ръкописни Евангелия*, София 1998;

Е. Дограмаджиева, *Синаксарните четива в ранните славянски Евангелски ръкописи*, [w:] Palaeobulgarica, XXIV, 1, 2000, s. 3-40;

Н. Дучић, *Словенски рукописи у Народној библиотеци у Паризу*, [w:] Starine, XXI, 1889, s. 116-126;

Л.П. Жуковская, *Типология рукописей древнерусского полного апракоса XI – XIV вв. в связи с лингвистическим изучением их*, [w:] Памятники древнерусской письменности: язык и текстология, ред. В. В. Виноградов, Москва 1968, s. 199-332;

Л.П. Жуковская, *Текстология и язык древнейших славянских памятников*, Москва 1976;

Л.П. Жуковская, Н.Б. Тихомиров, Н.Б. Шеламанова, *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР XI-XIII вв.*, Москва 1984;

И.Л. Жучкова, Л.В. Мошкова, А.А. Турилов, *Каталог славяно-русских рукописных книг XV века хранящихся в Российском государственном архиве древних актов*, Москва 2000;

И.Н. Заволоко, *Собрание рукописей и старопечатных книг Д.И. Першина и И.В. Дорофеева в Рижской Гребеницкой общине*, [w:] Труды Отдела Древнерусской Литературы, XVI, 1960, s. 567-569;

Я. Запаско, *Орнаментальне оформлення української рукописної книги*, Київ 1960;

Я. Запаско, *Пам'ятки книжкового мистецтва, Українська рукописна книга*, Львів 1995;

Я. Запаско, *Мистецькі рукописні пам'ятки України*, Львів 1997;

Я. Запаско, *Доброписці тоді славні були (Нариси з історії українського рукописного мистецтва)*, Львів 2003;

К. Иванова, *Български, сръбски и молдо-влахийски кирилски ръкописи в сбирката на М.П. Погодин*, София 1981;

Г.А. Ильинский, *Рукописи Копитара въ Люблянскои лицейскои библиотекѣ*, [w:] Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорскои Академіи Наукъ, IX, 1, 1904, s. 247-272;

Г.А. Ильинский, *Рукописи Верковича въ Загребскои Академической Библиотекѣ*, [w:] Русскій Филологическій Вѣстникъ, Т. II, 1904, s. 154-161;

Г.А. Ильинский, *Рукописи Зографскаго монастыря на Афоне*, [w:] Извѣстія русскаго археологическаго института в Константинополѣ, XIII, Софія 1906, s. 253-276;

Г.А. Ильинский, *Пергаменные рукописи П.А. Сырку*, [w:] Русскій Филологическій Вѣстникъ, LIX, 1-2, 1908, s. 350-361;

В. Истринъ, *Отчетъ командированнаго за границу приватъ-доцента Московскаго Университета Василя Истрина за вторую половину 1894 года*, [w:] Журналь Министерства Народнаго Просвѣщенія, Часть CCCVII, Сентябрь, С.-Петербургъ 1896, s. 10-13;

В. Јерковић, *Турилске рукописне књиге Библиотеке Матице Српске, Кн. 1 – Јеванђеља*, ред. Јерковић В., Нови Сад 1988;

А.П. Капусткин, *Четыре рукописные книги из Библиотеки Карельскаго педагогическаго института*, [w:] Труды Отдела Древнерусскои Литературы, XIV, 1958, s. 628-630;

А. Кирпичниковъ, *Каталогъ книгъ принадлежащихъ Одесскому Славянскому Благотворительному обществу и хранящихся въ городской Публичной Библиотекѣ*, Одесса 1890;

О.А. Князевская, *Рукопись евангелія XIII в. из собрания Московскаго Университета*, [w:] Рукописная и печатная книга в фондах Научнои библиотеки Московскаго Университета, ред. Л.Н. Панадина, Москва 1973, s. 5-18;

О.А. Князевская, Н.А. Кобяк, А.Л. Лифшиц, Н.Б. Тихомиров, А.А. Турилов, Н.Б. Шеламанова, *Сводной каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в России, странах СНГ и Балтии, XIV век, выпуск 1 (Апокалипсис – Летопись Лаврентьевская)*, Москва 2002;

Н.А. Кобяк, Н.А. Морозова, А.А. Турилов, *Кириллические рукописные книги XV-XIX вв. в собраниях фондов 21 и 22 БАН Литвы*, [w:] Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne, Т. II, ред. S.J. Temčinas, Kraków, 1997, s. 41-112;

Н.А. Кобяк, И.В. Поздеева, *Славяно-русские рукописи XV-XVI веков Научнои Библиотеки Московскаго Университета (Поступления 1964-1978 годов)*, Москва 1981;

Н.А. Кобяк, И.В. Поздеева, *Славяно-русские рукописи XIV-XVII веков Научной Библиотеки МГУ (Поступления 1964-1984 годов)*, Москва 1986;

Хр. Кодов, *Опис на славянските ръкописи в Библиотеката на Българската Академия на Науките*, София 1969;

Х. Кодов, Б. Райков, С. Кожухаров, *Опис на славянските ръкописи в Библиотеката на Зографския Манастир в Света Гора*, Т. 1, София 1985;

Кольбух М.М., *Кириличні рукописні книги у фондах Львівської Наукової Бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, Каталог Т. I (XI-XVI ст.)*, Львів 2007;

Э.И. Конюхова, *Славянорусские рукописи XIII-XVII вв. Научной Библиотеки им. А.М. Горького Московского Государственного Университета (Описание)*, Москва 1964;

М.М. Копыленко, М.В. Рапопорт, *Славяно-русские рукописи Одесской государственной библиотеки им. А.М. Горького*, [w:] Труды Отдела Древнерусской Литературы, XVI, 1960, s. 543-553;

И.М. Кудрявцев, *Музейное собрание рукописей Государственной Библиотеки СССР имени В.И. Ленина – Описание*, Т. I (№ 1-3005), Москва 1961;

Љ. Васильев, *Каталог изложбе копија орнаментике српских средњовековних ћириличних рукописа XIII-XVI века*, Београд 1980;

Х. Лопаревъ, *Описание рукописей Императорского общества Любителей Древней Письменности*, Ч. 1 – *Рукописи въ Листъ*, Санктпетербургъ 1892;

Х. Лопаревъ, *Описание рукописей Императорского общества Любителей Древней Письменности*, Ч. 2 – *Рукописи въ Четверку*, Санктпетербургъ 1893;

Х. Лопаревъ, *Описание рукописей Императорского общества Любителей Древней Письменности*, Ч. 3 – *Рукописи въ осьмушку*, Санктпетербургъ 1899;

В.В. Лукьянов, *Рукописные материалы Переславль-Залесского районного краеведческого музея*, [w:] Труды Отдела Древнерусской Литературы, XIV, 1958, s. 610-612;

А.И. Мазунин, *Рукописные и старопечатные книги библиотек Алматы и Фрунзе*, [w:] Труды Отдела Древнерусской Литературы, XXVII, 1972, s. 444-449;

В. Маргиновска, *Словенски ракописи од Археографската збирка во НУБ “Св. Климент Охридски” - Скопје (XII-XVIII век) – Палеографски албом*, Т. I, Скопје 2008;

В.Л. Микитась, *Рукописи та стародруки Бібліотеки Ужгородського Державного Університету*, [w:] Радянське Літературознавство, V (Вересень - Жовтень), 1959, s. 117-121;

В.Л. Микитась, *Давні рукописи і стародруки, Опис і каталог*, Ч. 1, Ужгород 1961;

В.Л. Микитась, *Давні рукописи і стародруки, Опис і каталог*, Ч. 2, Львів 1964;

А. Милтенова, *Ръкописната сбирка на Свищовското Читалище*, [w:] Старобългарска Литература, VIII, 1980, s. 68-104;

А. Минчева, *Старобългарски кирилски откъследи*, [w:] Български езикови паметници, Т. 1, София 1978;

С. Мирчов, Б. Трајковић, *Судбина несталих српских средњовековних рукописа из Народне Библиотеке у Београду*, [w:] 5. Међународна Хиландарска Конференција – Љубав према обрађовању и вера у Бога у Православним Манастирима, Београд – Columbus 2006, s. 103-110;

П. Момировић, Љ. Василев, *Тириличке рукописне књиге Цетињског Манастира, XIV-XVIII вијек*, Цетиње 1991;

Н. Морозова, *Кириллические рукописные Книги, хранящиеся в Вильнюсе*, Каталог, Vilnius 2008;

В. Мочульскій, *Описаніе рукописей В.И. Григоровича*, Одесса 1890;

М.Н. Мурзанова, Е.И. Боброва, В.А. Петров, *Исторический очерк и обзор фондов рукописного отдела Библиотеки академии Наук*, Вып. I (XVIII в.), Москва – Ленинград 1956;

М.Н. Мурзанова, Е.И. Боброва, В.А. Петров, *Исторический очерк и обзор фондов рукописного отдела Библиотеки академии Наук*, Вып. II (XIX-XX в.), Москва – Ленинград 1958;

С.Я. Наживина, *Рукописи Иргизского монастыря и саровской пустыни в собрании куйбышевской областной библиотеки*, [w:] Труды Отдела Древнерусской Литературы, XIV, 1958, s. 624-627

В. Недомачки, *О српским рукописима у Библиотеци Грчке православне Патријаршије у Јерусалиму*, [w:] Археографски Прилози, II, 1980, s. 71-118;

А. Никольскій, *Описаніе рукописей хранящихся въ архивѣ Святѣйшаго Правительствующаго Синода*, Т. 1 (Рукописи богослужебныя), С.-Петербургъ 1904;

К. Нихоритис, *Резултати от едно научно пътуване в Света Гора*, [w:] Език и литература, 2, 1983, s. 68-72;

Н.А. Охотина, А.А. Турилов, *Дополнения к «Предварительному списку славяно-русских рукописных книг XV века хранящихся в СССР»* (М., 1986), Москва 1993;

А. Паскаль, *Заметки о славяно-румынских рукописях хранилищ Москвы (I-III)*, [w:] *Romanoslavica*, XXX, 1992, s. 307-324;

К. Пиструй, *Евангелски листове от Сибиу (Славянски ръкопис от XII в.)*, [w:] *Старобългарска литература*, Кн. 1, София 1971, s. 323-332;

К. Пиструй, *Славянски ръкописи в Библиотеката на Православната Митрополия в Сибиу (Румъния)*, [w:] *Известия на Народната Библиотека Кирил и Методий*, Том XII (XVIII), 1971, s. 233-303;

Петков Г., *Из ръкописната сбирка на Манастира Драгомирна (Румъния)*, [w:] *Старобългарска Литература*, VIII, 1980, s. 50-67;

Перетц В.Н., *Рукописи библиотеки Московского университета, Самарских библиотеки и музея и Минских Собраний*, [w:] *Описания Рукописных Собраний*, вып. 3, Ленинград 1934;

Н.И. Петровъ, *Описание рукописныхъ собраний находящияся въ городъ Кіевъ*, Вып. III, *Библиотека Кіево-Софійскаго Собора*, Москва 1904;

В.К. Петухов, *Сербская рукопись XVI в. (Из собрания В.Н. Петреца)*, [w:] *Труды Отдела Древнерусской Литературы*, XIV, 1958, s. 631-633;

Н.Н. Покровский, Е.К. Ромодановская, *Описание рукописей собрания Черткова*, Новосибирск 1986;

А. Поповъ, *Описание рукописей и каталогъ книгъ церковной печати библиотеки А.И. Хлудова*, Москва 1872;

Г. Поп-Атанасов, Д. Миловска, *Неколку необјавени ракописи од збирката на Филолошкиот Факултет "Блаже Конески"*, [w:] *Кирило-Методијевистика*, III, 2006, s. 103-120;

Т.Н. Протасева, *Описание рукописей Синодального Собраниа*, Ч. 1 (№ 577-819), Москва 1970;

Б. Райков, *Етрополската калиграфско-художествена школа през XVI-XVII век (Към историята на българския ръкописен орнамент)*, [w:] *Известия на Народната Библиотека Кирил и Методий*, Том XII (XVIII), 1971; s. 19-42;

Б. Райков, Х. Кодов, Б. Христова, *Славянски ръкописи в Рилския Манастир*, София 1986;

Б. Райков, С. Кожухаров, Х. Миклас, Х. Кодов, *Каталог на славянските ръкописи в Библиотеката на Зографския Манастир в Света Гора*, София 1994;

Ю.Д. Рыков, Л.В. Тиганова, Н.Б. Тихомиров, Я.Н. Щапов, *Рукописные*

собрания Государственной Библиотеки СССР имени В.И. Ленина, Т. 1 (Вып. 1 – 1862-1917; Вып. 2 – 1917-1947), Москва 1983;

Н.В. Савельева, *Пинежская книжно-рукописная традиция XVI – начала XVII вв. – Опыт исследования. Источники; Т. I (Очерк истории формирования пинежской книжно-рукописной традиции – Описание рукописных источников)*, С.-Петербург 2003;

І. Свенціцький, *Церковно- и русско-славянскія рукописи Публичной Библиотеки Народнаго Дома во Львовѣ*, [w:] Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ, IX, 3, 1904, s. 350-414;

І. Свенціцький, *Церковно- и русско-славянскія рукописи Публичной Библиотеки Народнаго Дома во Львовѣ*, Санктпетербургъ 1904;

І. Свенціцький, *Опис рукописів Народного Дому з колекції Ант. Петрушевича*, Ч. 3, VI, (Українсько-руський архів, Т. 7: Рукописи Львівських збірок, Вип. 3), Львів 1911;

І. Свенціцький, *Опис рукописів І., Кириличні пергаміни XII-XV вв., Збірки Національного Музею у Львові (Collectiones Musaei Nationalis Ucrainorum Leopolensis)*, Львів 1933;

Н. Синдик, М. Гроздановић-Пајић, К. Мано-Заси, *Опис рукописа и старих штампаних књига Библиотеке Српске Православне Епархије Будимске у Сентандреји*, [w:] Опис јужнословенских ћирилских рукописа, Т. III, Београд – Нови Сад 1991;

Т. Славова, *Преславска редакција на Кирило-Методиевиза старобългарски евангелски превод*, [w:] Кирило-Методиевски Студии, Кн. VI, София 1989, s. 15-129;

Э.С. Смирнова, *Лицевые рукописи Великого Новгорода XV век*, Москва 1994;

М. Сперанскій, *Пергаменные отрывки русских рукописей въ Прагѣ*, [w:] Русскій Филологическій Вѣстникъ, Т. XXIV, nr 3, 1890, s. 87-104;

Е. Спространовъ, *Опис на рукописите въ Библиотека при Рилския Манастиръ*, София 1902;

В.И. Срезневскій, Ф.И. Покровскій, *Описание рукописнаго отдѣленія Библиотеки Императорской Академіи Наукъ*, Т. 1-2, С.-Петербургъ 1910;

Р. Станковић, *Датирање Српских рукописних књига у Софијском Црквеном-Историјско-археолошком Музеју*, [w:] Археографски Прилози, XIV, 1992, s. 25-54;

Р. Станковић, *О заштити рукописних и старих штампаних књига у Манстиру Никољуцу (Бијело Поље)*, [w:] Археографски Прилози, XIV,

1992; s. 219-228

Р. Станковић, *Рукописне књиге Музеја Српске Православне Цркве у Београду (Водени знаци и датирање)*, [w:] Опис Јужнословенских ћирилских рукописа, Т. V, Београд 2003;

Р. Станковић, *Рукописне књиге Манастира Свете Тројице код Пљеваља (Водени знаци и датирање)*, [w:] Опис Јужнословенских ћирилских рукописа, Т. VI, Београд 2003;

К. Станчев, *Неизвестные и малоизвестные болгарские рукописи в Париже, Paleobulgaria*, 3 (V), 1981, s. 85-97;

К. Станчев, А. Джурова, *Археографски бележки от Националната Библиотека в Атина*, [w:] Старобългарска Литература, IX, 1981, s. 33-75;

Д. Стефановић, *Палеографске белешке о старим српским и неким другим рукописима у Великој Британији*, [w:] Археографски Прилози, VI-VII, 1984-1985, s. 51-130;

Љ. Стојановић, *Каталог рукописа и старих штампаних књига Збирка Српске Краљевске Академије*, Београд 1901;

Љ. Стојановић, *Каталог Народне Библиотеке у Београду, IV (Рукописи и старе штампане књиге)*, (Фототипска издаља књ. 3, 1982) Београд 1903;

М. Стоянов, Х. Кодов, *Опис на славјанските рѣкописи в Софийската Народната Библиотека*, Т. 3, София 1964;

М. Стоянов, Х. Кодов, *Опис на славјанските рѣкописи в Софийската Народната Библиотека*, Т. 4, София 1971;

П. Строевъ, *Описание рукописей монастырей Волкомлскаго, Новгн - Гервслимъ Слвинн - Сторожевскаго и Пдфидтевл - Боровскаго*, Санктпетербургъ 1891;

О.В. Творогов, В.М. Загребин, *Рукописные книги собрания М.П. Погодина - Каталог*, Вып. 1, Ленинград 1988;

С.Ю. Темчин, *Текстологическая семья Мстиславова евангелия: новые данные о группировке древнерусских списков полного апракоса*, [w:] Slavistica Vilnensis, Kalbotyra, 47(2), 1998, s. 133-233;

С.Ю. Темчин, *О возможном балканском влиянии на структуру церковнославянских богослужебных книг ВКЛ и Польского Королевства*, [w:] Studia Russica, XVIII, Budapest 2000, s. 275-280;

А.А. Титовъ, *Описание славяно-русскихъ рукописей находящияся въ собраніи А.А. Титова*, Т. I, ч. 2, Москва 1901;

М.Н. Тихомиров, *Описание Тихомировского собрания рукописей*, Москва 1968;

Н.Б. Тихомиров, *Каталог русских и славянских пергаменных рукописей XI-XII веков, хранящихся в отделе рукописей Государственной библиотеки СССР им. В.И.Ленина (ч. 1)*, [w:] *Записки отдела рукописей*, Вып. 25, Москва 1962;

Г.А. Толкачева, *Древнерусские рукописи Павловского дворца - музея*, [w:] *Труды Отдела Древнерусской Литературы*, XXV, 1970, s. 349-350;

Б. Труфиновић, *Словенски рукописи у Манастиру Ивируну на Светој Гори*, [w:] *Библиотекар*, XX, 5, 1968, s. 425-432;

А.А. Турилов, *Предварительный список славяно-русских рукописных книг XV в., хранящихся в СССР (Для Сводного каталога рукописных книг, хранящихся в СССР)*, Москва 1986;

А.А. Турилов, *Заметки о кириллических пергаменных рукописях собрания бывшей Виленской публичной библиотеки (ф. 19 БАН Литвы)*, [w:] *Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne*, Т. 2, red. S.J. Temčinas, Kraków 1997, s. 113-142;

А.А. Турилов, Л.В. Мошкова, *Славянские рукописи Афонских обителей*, Фессалоники 1999;

Б. Цонев, *Опись на ръкописите и старопечатните книги на Народната Библиотека въ София*, София 1910;

Б. Цонев, *Славянски ръкописи и старопечатни книги на Народната Библиотека въ Пловдивъ*, София 1920;

Б. Цонев, *Опис на славянските ръкописи в Софийската Народна Библиотека*, Т. II, София 1923;

А.В. Флоровский, *Собрание рукописей А.Д. Григорьева в Славянской библиотеке в Праге*, [w:] *Труды Отдела Древнерусской Литературы*, XVI, 1960; s. 573-580;

В. Фрис, *Собрание рукописей Музея Ивана Федорова во Львове*, [w:] *Федоровские Чтения* 1981, отв. ред. Е.Л. Немировский, Москва, 1985;

В. Фрис, *Рукописи музею Ивана Федорова (Каталог)*, Львів 1983;

Б. Христова, А. Джурова, В. Велинова, *Опис на славянските ръкописи центъра за Славяно-византийски проучвания «проф. Иван Дуйчев» към СУ «Св. Климент Охридски» XIV – XIX в.*, [w:] *Series Catalogorum*, Vol. 1, 2000; София;

Б. Христова, Д. Караджова, А. Икономова, *Български ръкописи от XI до XVIII век западени в България*, Т. 1, София 1982;

М.В. Щепкина, Т.Н. Протасьева, Л.М. Костюхина, В.С. Гольшенко, *Описание пергаментных рукописей Государственного исторического*

музея, Ч. 1: Русские рукописи, [w:] Археографический ежегодник за 1964 год, ред. М.Н. Тихомиров, Москва, 1965, s. 135-234

М.В. Щепкина, Т.Н. Протасьева, Л.М. Костюхина, В.С. Гольщенко, *Описание пергаментных рукописей Государственного исторического музея, Ч. 2: Рукописи болгарские, сербские, молдавские*, [w:] Археографический ежегодник за 1965 год, Москва, 1966, s. 273-310

Н.Б. Шеламанова, *Предварительный список славяно-русских рукописей XI-XIV вв., хранящихся в СССР*, [w:] Археографический ежегодник за 1965 год, Москва, 1966, s. 177-273;

Г.С. Шереметевъ, *Описание рукописей князя Павла Петровича Вяземскаго*, Москва 1902;

А. Шёберг, *Славянские пергаменные отрывки в Швеции*, [w:] *Palaeobulgarica*, V, 4, 1981, s. 86-94;

П. Шима, *Из наблюдений над церковнославянским наследием Словакии*, Bratislava 1968;

Љ. Штавланин-Ђорђевић, М. Гроздановић-Пајић, Л. Цернић, *Опис ћирилских рукописа Народне Библиотеке Србије* (Књ. 1), [w:] *Опис Јужнословенских ћирилских рукописа*, Т. II, Београд 1986;

Љ. Штавалани-Ђорђевић, *Стари Ћирилски Рукописи Народне Библиотеке у Београду*, [w:] *Библиотекар*, XX, 5, 1968, s. 391-424

О. Ясіновська, *Каталог кириличних рукописних Евангелій XV-XVIII століть зі збірки Львівського Історичного Музею*, Львів 1996;

К. Якубовъ, *Русскія рукописи Стокгольмскаго Государственнаго Архива*, Москва 1890;

А.И. Яцимирскій, *Славянскія и русскія рукописи Румынскихъ Библиотекъ*, [w:] *Сборникъ Отдѣленія Русскаго Языка и Словесности Императорской Академіи Наукъ*, LXXIX, 1905,

А.И. Яцимирскій, *Описание южно-славянскихъ и русскихъ рукописей заграничныхъ библиотекъ, Т. I: Вѣна, Берлинъ, Дрезденъ, Лейпцигъ, Мюнхенъ, Прага, Люблина*, [w:] *Сборникъ Отдѣленія Русскаго Языка и Словесности Императорской Академіи Наукъ*, ХСVIII, 1921, s. 1-912.

Summary

This paper is an attempt to present the statistical data of all catalogued Church Slavic Gospels manuscripts preserved in different repositories all over the world. A detailed analysis of three fundamental works (L. P. Zhukovskaia

(1976), A. Alekseev (1998) and M. Garzaniti (2001)) has shown that bigger and bigger number of manuscripts is available to the scientists - 500 manuscripts in the year 1976, over 1000 in 1998, and 2247 manuscripts in the year 2001. On the basis of published catalogues, scientific articles and conducted researches in different Libraries, it was shown that 3344 Slavic Gospel manuscripts are preserved in different repositories. The most popular type of the Gospel are: tetragospels – 2565 manuscripts, 404 full and 78 abbreviated lectionaries. It is not, of course, the final statistical data. The further publications and research, for sure, will make this number bigger.